Témakör: **Művek a magyar irodalomból I. Kötelező szerzők – Petőfi Sándor**

Tétel: Petőfi Sándor szerelmi lírája

Feladat: Jellemezze Petőfi Sándor szerelmi lírájának sokszínűségét, formai, műfaji és stílusbeli változatosságát!

Kidolgozás:

I. Petőfi szerelmi lírájának általános jellemzői:

A politika mellett Petőfi **másik** jelentős **ihletforrás**a **a szerelem volt**, ami végigkísérte egész életét. A szerelemélmény **általános jellemző**je volt nála a **romantikus személyesség** és a **szenvedélyesség**. Petőfi a szerelmet a szabadságharchoz hasonlóan magasabb rendű életformának, eszményi (és eszményített) állapotnak érzékeltette. A költő lírája a *Felhők*-korszak idején a romantikus személyesség irányába mozdult el. Ennek számos megnyilvánulása fedezhető fel a Júlia-versekben is:

– a versek szövege életrajzi elemeket hordoz

– a költemények jelentős része mélyen átélt lélekállapotot ábrázol

II. Petőfi szerelmes verseinek ihletői:

1. Csáfordi Tóth Róza:

1839 májusában Petőfi Ostffyasszonyfán házitanítóskodott rokonánál, Salkovics Péternél. Itt ismerkedett meg Csáfordi Tóth Rózával (hozzá kapcsolódik az első szerelem és az elválás élménye).

2. Csapó Etelka:

Petőfi 1844 őszén Pesten ismerkedett meg **Csapó Etelkával**, Vachott Sándor nevű költőtársa 15 éves sógornőjével. A költő nősülési szándékát mutatja a *Búcsú 1844-től* című vers. 1845 januárjában azonban Etelka meghalt, és a fájdalmas élmény ihlette a ***Cipruslombok Etelke sírjáról*** című ciklust, mely 34 versből áll (1845. január Pest, illetve 1845. január–február Pest).[1]

Az Etelkához írt jelentősebb versek a következők**:**

– *Hull a levél a virágról…*

– *Játszik öreg földünk…*

3. Mednyánszky Berta:

1845 nyarán Szalkszentmártonban Petőfi **Mednyánszky Bertával** ismerkedett meg. Az érzés ihlette a ***Szerelem gyöngyei*** ciklust, mely 39 versből áll (a költemények strófái 10/9/10/9 osztású trochaikus sorokból állnak). A ciklus **nyitóvers**e a ***Szép vidéknek szépséges leánya***.

[1] Illyés Gyula tette fel azt a kérdést monográfiájában, hogy „*Szerelmes volt-e a költő?*” Bizonyára, de nem Etelkába, hanem inkább a szerelembe.

4. Szendrey Júlia:
Petőfi az 1846. szeptember 8-ai nagykárolyi megyebálon ismerkedett meg **Szendrey Júliával**, a 18 éves lánnyal (az erdődi jószágigazgató lánya volt). A kapcsolat kezdetben tele volt félreértéssel, intrikákkal. (Petőfi ekkor az országot járva felolvasóesteket tartott, és innen útja Debrecenbe vezetett, ahol Prielle Kornélia színésznőbe szeretett bele; a házasságot csak a vallás-különbség okozta nehézségek akadályozták meg. Közben Júlia másnak mondott igent.)
1847 januárjában megjelent Petőfi ***Reszket a bokor, mert…*** című verse, és februárban megérkezett a válasz: „*ezerszer, Júlia*". Szeptember 8-án tartották az **esküvőt Erdőd**ön, a **nászut**at **Koltó**n töltötték gróf Teleki Sándor kastélyában, majd Pestre költöztek.
Petőfi házassága után is írt szerelmi témájú verseket. Ezzel **megteremtette a magyar irodalomban a hitvesi költészetet**. Ezek a szerelmes versek azonban szinte a házasság pillanatától tele vannak ellentmondással és kétséggel (lásd *Szeptember végén*, *A szerelem országa*). **1848** novemberében **megszületett** fiuk, **Petőfi Zoltán**.[2]

III. A tételhez kapcsolódó jelentősebb költemények:

1. *Fa leszek, ha…* (Szalkaszentmárton, 1845. augusztus 20.–szeptember 8. között)**:**
A *Szerelem gyöngyei* ciklus **leghíresebb darab**ja a ***Fa leszek, ha…*** kezdetű költemény. A vers **műfaj**a szerelmi dal. **A legfontosabb versszervező erők** a következők**:**
– halmozás: például „*Ha harmat vagy: én virág leszek. / Harmat leszek, ha te napsugár vagy…*"
– párhuzam: például „*Fa leszek* […] *Harmat leszek*"
– ellentét: például „*Ha, leányka, te vagy a mennyország;* […] *Ha, leányka, te vagy a pokol:*"

2. *Reszket a bokor, mert…* (Pest, 1846. november 20. után)**:**
Keletkezés:
A verset Petőfi Pesten írta 1846 őszén. 1847 elején jelent meg az *Életképek*ben. Erre a versre mondott igent Júlia, miután Petőfi megkérte a kezét.
Műfaj és stílus:
A költemény **műfaj**a helyzetdal. **Stílus**a népies.
Versszervező erők (a népdalokra jellemző eszközök)**:**
– párhuzam: minden versszak elején
– fokozás, nagyítás: minden strófa végén
Szerkezet–gondolatmenet:
– **1. versszak:** az indító természeti kép párhuzama az érzelmek intenzitását (gyengédség) közvetíti
– **2. versszak:** a lírai én lélekállapotának rajza (heves érzelmek, lobbanékonyság); a legfőbb jellemző ebben a strófában a kétség; a szöveg középpontjában a „*Szeretsz, rózsaszálam?*" kérdés áll
– **3. versszak:** emlék és valóság összevetése ez a rész; a búcsúformula az érzelmek lehiggadását, a megnyugvást jeleníti meg

[2] Petőfi eltűnése után, 1850 júliusában Júlia új házasságot kötött Horváth István történésszel.

A vers értelmezése:
Petőfi szerelmi dalköltészetének egyik csúcsa ez a vers. Összhangot alkot benne remény és kétség, illetve a kétség a remény jegyében fogalmazódik meg, magas fokú lírai közvetlenséggel. A költő a népies költészet, a népdal metaforikájával dolgozik: felhasználja annak stiláris, retorikai elemeit (gondolatritmus, párhuzam, anaforikus szerkezet).
Verselés, rím- és ritmusképlet:
A költemény verselése ütemhangsúlyos, 3 / 3-as osztású, laza keresztrímekkel.

A költemény hatására végül Júlia beleegyezett a házasságba. A végtelen örömet, boldogságot sugárzó versek sora született ezután egészen a szeptemberi esküvőig: *Hol a leány, ki lelkem röpülését…*; *Bírom végre Juliskámat…*; *Mily szép a világ!*; *Lennék én folyóvíz…*; *Látom kelet leggazdagabb virányit…*

3. *Szeptember végén* (Koltó, 1847. szeptember)**:**
Keletkezés:
A költeményt Petőfi Koltón írta 1847 szeptemberében, a gróf Teleki Sándor kastélyában töltött mézeshetek idején.
Műfaj és hangnem:
A vers **műfaj**a elégia, **hangnem**e fájdalmas, tűnődő, beletörődő.
Stílus:
A költemény stílusa nagyrészt romantikus; az utolsó versszakban azonban megjelennek a szentimentalista költői képek is.
Szerkezet–gondolatmenet:
1. versszak:
Párhuzam és ellentét az évszakok és az emberi életkorok között. A lírai én a természet változását az emberi élet mulandóságával kapcsolja össze.
2. versszak:
Az első sor a maga egyszerűségében szentenciaszerűen foglalja össze a természeti és emberi szféra közös jellemzőjét. A hátralevő sorokban már a magánember kétségei fogalmazódnak meg; ezzel megbomlik az általános és az egyedi összhangja. (Ez a megbomlott harmónia a vers képi világát is kikezdi: vadromantikus, horrorisztikus elemek jellemzik a verset.)
3. versszak:
Intelem a feleséghez. Petőfi a szentimentalista költészet eszközeivel jeleníti meg azt a lehetőséget, hogy Júlia újra férjhez mehet. A vers zárlatában felerősítve fogalmazza meg az örökké tartó szerelmi érzést.
Verselés:
A költemény verselése **szimultán** (bimetrikus)**:**
– ütemhangsúlyos verselés szerint: négyütemű 12-es és 11-es sorok; rímképlet: a b a b c d c d
– időmértékes versmérték szerint: az anapesztusok a meghatározóak (ezeket néhol egy jambus vagy egy spondeus váltja fel)

A szakirodalomban vitatott a verselés. Egyik felfogás szerint felütéssel kezdődik a vers, és daktilikusan folytatódik (ez azonban következetesen nem vihető végig a versben; lásd 2. strófa). Horváth János szerint anapesztikus a vers, ezt erősíti fel a magyar költészetben az elégia és az anapesztus szoros kötődése, illetve az a tudatosság, verseléstörténeti konvenció, amely szerint a görög költészetben az anapesztus a siratóénekek egyik válfaja volt. A verszene másik funkciója a felfokozott dallam, amely – összhangban a vers világképével – az eliramló, elmúló életet is érzékelteti.

4. *Minek nevezzelek?* (Pest, 1848. január)**:**

Keletkezés:

A verset Petőfi Pesten írta 1848 januárjában. Az irodalomtörténet szerint a költő hitvesi lírájának talán legkülönb darabja ez a költemény.

Műfaj:

A vers műfaja rapszódia.

Rapszódia: görög–latin szó; lírai műfaj: eredetileg olyan dal, amelyet a görög vándorénekes, a rapszódosz adott elő a homéroszi eposzokból; a lírában az óda alműfaja, mely szenvedélyes és elragadtatott hangon szól, képalkotása szeszélyes, témája csapongó

Hangnem:

A vers hangneme magasztos, extatikus.

Szerkezet–gondolatmenet:

Az öt, egyenként tízsoros versszak első és utolsó sora keretbe foglalja a közbülső sorokat. A vers lírai anyaga a „*megnyilatkozni vágyó, de kibeszélhetetlen nagyságú szerelem*” (Horváth János). A „*Minek nevezzelek*” retorikus kérdése szervezi a költeményt. Az első négy versszak egy-egy alapmetafora kibontása:

- 1. versszak: a merengő szemek esti csillaga
- 2. versszak: a tekintet szelíd galambja
- 3. versszak: a tavasz üzenete, a csalogányhangok zengése
- 4. versszak: az ajak lángoló rubintkő

Az ötödik versszak metaforák halmozása: boldogságom édesanyja, képzelet tündérleánya, ragyogó valóság, világnál többet érő kincs (édes, szép ifjú hitves).

A metaforáknak ez az egész gondolati sora a **komplex költői kép**. Ilyenkor a szóképek egymást átszőve bontják ki a képet, jellemző az oda-vissza utalás, a távolabbi képzettársítás és az élesebb síkváltás (így egy kép akár több valóságsíkra is utalhat).

Értelmezés:

A szerelmi költészet egyik archetípusát képviseli a vers, amelynek egyik legszebb darabja a világirodalomban Shakespeare *LXXV. szonett*je. A szerelmi érzés kimondhatatlanságát próbálja leírni a költő; ezért van a feltételes alárendelői szerkezet, mely logikai szinten hasonlítást foglal magába. Az érzés kifejezhetetlenségét a legszebb megnevezés keresése jelzi. Ezért van sok metafora a versben. Nyelvfilozófiai szinten ez úgy jelentkezik, hogy az egyszerű megnevezéstől a hiperbolákig (túlzást tartalmazó kifejezésekig) mindent végigpróbál a lírai én a szerelmi érzés kifejezésére, a nyelv azonban alkalmatlan a dolgok maradéktalan kifejezésére. Ezért marad meg a kérdés a költemény végén is: „*Minek nevezzelek?*”

Verselés:

A költemény verselése időmértékes, változó szótagszámú, rímtelen, jambikus sorokból áll.

5. *Beszél a fákkal a bús őszi szél…* (Koltó, 1847. szeptember)**:**

Keletkezés:

A verset Petőfi Koltón írta 1847 szeptemberében, a mézeshetek alatt.

Műfaj, stílus és hangnem:

A költemény **műfaj**a elégia, **hangnem**e elégikus, tűnődő és fájdalmas. **Típus**a szerint a vers helyzetkép. **Stílus**át tekintve az alkotás leginkább realista.

Szerkezet–gondolatmenet:

A vers öt nyolcsoros versszakból áll (az utolsó két sor refrén):

1. versszak:

A vershelyzet: az ifjú pár délutáni pihenője alatt a feleség alszik, a férj pedig tűnődik. Hangulatmegkötő helyzetképpel indul a költemény. A finoman érzékeltetett halálsejtelemmel áll szemben a szerelmi idill meghittsége. A boldogság képét a későbbiekben a refrén őrzi meg.

2. versszak:

Megjelenik a verset szervező ellentét: a magánélet nyugodtsága, harmóniája, boldogsága és a világtörténelmi látomás mozgalmas, ellentmondásos panorámája. A látomást kiváltó élmény a könyv, a „*Szabadságháborúk története*" (valószínűleg a nagy francia forradalom történetén elmélkedik Petőfi).[3]

3. versszak:

A szolganépek zsarnokért vívott hadjáratainak és a szabadságért folytatott küzdelmeknek a szembeállítása jelenik meg.

4–5. versszak:

A lírai én bízik egy utolsó szabadságharc eljövetelében, melyben elpusztulnak a szabadság ellenségei. (Az apokaliptikus látomás a szabadság kivívásáért folyik, bár Petőfi nem járja körül a fogalmat, a kontextusból következően nem elsősorban a politikai, hanem a társadalmi szabadságról van szó, mely egyúttal a szabadság paradoxonjaként a társadalmi egyenlőséget hozza el. A biedermeier idill, az intim szféra bensőségessége egyúttal ironikus megvilágításba kerül a vízió hatalmas voltától.)

A vers jellegzetessége:

A vers érdekessége az ellenpontozó szerkesztés. A lírai hős az ifjú férj szerepében fokozatosan jut el tűnődésében a tetőpontig: a szabadságharc győzelmének látomásáig. Eközben azonban a refrén idillje állandó. Az ellentét keltette feszültség az első hat sor és az utolsó két sor között versszakonként fokozódik.

Verselés:

A költemény verselése időmértékes: ötöd- és hatodfeles rímtelen jambusi sorokból épül fel.

[3] Petőfi kedvenc olvasmánya volt a nagy francia forradalom története; valószínűleg Lamartine *A girondiak története* (1847) című könyvéről van szó.

IV. Összegzés:

Petőfi szerelmi költészete **változatos** volt, a **legkülönfélébb hangnemek, formák** és **műfajok** váltakoztak benne. A népies, szentimentális és romantikus közhelyeket felvonultató egyszerű daloktól eljutott az igazi, mély érzelmeket bemutató, magasztos hangvételű hitvesi versek megírásáig.